

Біль М. М., кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», м. Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0003-4979-4019
e-mail: bmm1983@gmail.com

Стратегічні імперативи соціального захисту мобільних громадян України

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність визначення стратегічних імперативів соціального захисту мобільного населення. Розкрито понятійно-термінологічний апарат дослідження, зокрема зміст понять мобільного населення, соціального захисту мобільного населення, стратегічних імперативів. Проаналізовано основні показники щодо реалізації мобільності населення України та практику його соціального захисту за кордоном. Визначено стратегічні імперативи соціального захисту мобільних громадян України: беззаперечність реалізації права вибору і свободи переміщень (правовий імператив); забезпечення мобільності соціального захисту (фінансово-економічний імператив); збереження соціальної єдності через відчуття захищеності (соціокультурний імператив). Відповідно до стратегічних імперативів виокремлено цілі соціального захисту мобільного населення на різну часову перспективу. Запропоновано пріоритети нормативно-правових та інституційних удосконалень щодо системи соціального захисту мобільних громадян України за досвідом Філіппін. Їх впровадження дасть змогу сформувати захищеність мобільного населення та забезпечувати людський розвиток на різних інституційних рівнях.

Ключові слова: мобільне населення; просторова мобільність; соціальний захист; захищеність; стратегічний імператив; людський розвиток; високомобільне суспільство.

Bil M., PhD in Public Administration, Senior Researcher of State Institution "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine", Lviv, Ukraine

Strategic imperatives of social protection of mobile citizens of Ukraine

Abstract. The urgency of determining the strategic imperatives of social protection of mobile population in the article was substantiated. Conceptual and terminological apparatus of the research, in particular the content of the concepts of mobile population, social protection of mobile population, strategic imperatives, were uncovered. The social protection of the mobile population should be considered as a system of relations with the management of social risks and ensuring the rights and freedoms of active mobile persons with a certain legal status, as well as members of their closest social environment, regardless of their place of residence. The main indicators for realizing the mobility of the population of Ukraine and the practice of its social protection abroad were analyzed. Strategic imperatives of social protection of mobile citizens of Ukraine were defined. These are: the indisputable implementation of the right to choose and freedom of movement (legal imperative); securing mobility of social protection (financial and economic imperative); preservation of societal unity due to the sense of security (socio-cultural imperative). The objectives of social protection of mobile population at different time perspective in accordance with strategic imperatives were singled out. The long-term goals are: the formation of a high level of legal culture for mobile citizens; institutional improvements in the system of social protection of mobile persons; institutional trust between migrants and government structures on the basis of an effective redistribution of mobilized funds. The priorities of regulatory and institutional improvements regarding the system of social protection of mobile citizens of Ukraine on the experience of the Philippines were proposed. Their implementation will enable the mobile population to be protected and ensure human development at various institutional levels.

Keywords: mobile population; spatial mobility; social protection; security; strategic imperatives; human development; highly mobile society.

JEL Classification: H55; O15; R23; F22.

Постановка проблеми. Для українського суспільства недоліки соціального захисту мобільних громадян за кордоном набувають гострих ознак. Базово вони виникають на тлі частішої практики порушення міграційного режиму, низького рівня правової культури та інституційної недовіри до державних структур. Для вирішення таких недоліків слід обґрунтовувати стратегічні імперативи

соціального захисту мобільних громадян з урахуванням викликів внутрішньої вимушеної мобільності та зростаючих зовнішніх міграцій.

У Законі України «Про зовнішню трудову міграцію» забезпечення соціального та правового захисту трудових мігрантів і членів їхніх сімей виділено одним з десяти напрямів державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції. Окремий розділ даного

нормативно-правового акту присвячено правам трудових мігрантів на належні умови праці та соціальний захист. Закон регламентує, що трудові мігранти й члени їхніх сімей можуть добровільно брати участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування згідно із законами України [1].

Попри таку регламентацію, більшість трудових мігрантів з України за кордоном позбавлені доступу до багатьох пільг і гарантій та готові працювати в умовах, що не відповідають встановленим стандартам. Тому для України, як і для більшості держав, що розвиваються в мобільному середовищі міжнародних переміщень людського потенціалу, це дуже актуальне питання. Однією з цілей Глобального договору безпеки, порядку і регулювання міграції 2018 року визначено впровадження механізмів портативності (мобільності) прав на соціальне забезпечення і зароблених вигод [2]. Ці тренди слід враховувати при покращенні системи соціального захисту мобільних громадян України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені-економісти, в тому числі демографи, міграціологи, а також соціологи, політологи, історики та фахівці інших галузей знань періодично звертаються до тематики соціального захисту мігрантів. Серед них – В. Бідак, М. Кравченко, О. Малиновська, О. Мульська, У. Садова, Л. Семів, Н. Філіпова та ін. Попри здійснені напрацювання, бракує сучасних обґрунтувань щодо пріоритетів удосконалення системи соціального захисту мобільних громадян України з визначенням стратегічних імперативів.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є розвиток теоретичних засад дослідження соціального

захисту мобільного населення та формулювання рекомендацій щодо стратегічних імперативів його покращення в умовах високомобільного суспільства.

Цілями статті при цьому будуть:

- розкрити понятійно-термінологічний апарат дослідження, зокрема змісту понять мобільного населення, соціального захисту мобільного населення, стратегічних імперативів;
- проаналізувати основні показники щодо реалізації мобільності населення України та практику його соціального захисту за кордоном;
- визначити стратегічні імперативи соціального захисту мобільних громадян України;
- запропонувати пріоритети нормативно-правових та інституційних удосконалень щодо системи соціального захисту мобільних громадян України за досвідом Філіппін.

Виклад основних результатів дослідження. В Україні значна частина населення характеризується мобільними ознаками. Мобільне населення – це особи, які вирізняються високим рівнем бажання, готовності й можливостей змінювати місце перебування у визначених просторово-часових координатах. Це активно-мобільні особи, які вже реалізували (активний і вимушено-активний типи) або планують реалізувати у найближчому майбутньому (потенційно-активний тип) високий рівень своєї мобільності.

З різних інформаційних і статистичних джерел у табл. 1 подано основні показники щодо реалізації просторової мобільності населення України в розрізі різних векторів.

Таблиця 1 Показники реалізації просторової мобільності населення України, 2017 рік

№ з/п	Вектор мобільності	Кількісні показники	Рівень просторової мобільності, %
1	Внутрішня	1643,0 тис. осіб внутрішніх мігрантів (дані дослідження МОМ) у відношенні до чисельності населення	3,9 % (показник 2015 року)
1.1	Внутрішня постійна	430 тис. осіб, які зміни місце реєстрації в межах країни у відношенні до чисельності населення	1,01 %
1.2	Внутрішня вимушена (ВПО)	1492,0 тис. осіб у відношенні до чисельності населення	3,5 % (офіційний показник) 19 % (частка усього населення конфліктних територій)
2	Зовнішня	6,5 тис. вибулих осіб у відношенні до чисельності населення 13,6 тис. осіб з оформленням документів на виїзд з постійним місцем проживання у відношенні до чисельності населення	0,02 % (показник 2016 року) 0,03 % (показник 2016 року)
2.1	Зовнішня трудова	915 тис. осіб трудових мігрантів за кордоном у відношенні до чисельності економічно активного населення	5,1 %
2.2	Зовнішня освітня	70 тис. осіб, які навчаються за кордоном у відношенні до кількості студентів ВНЗ України	4,4 %
3	Діаспора	8200 тис. осіб (за переписами зарубіжних держав) у відношенні до чисельності населення	19,3 %

Джерело: [3, с. 11; 4, с. 17; 5; 6]

Висока мобільність українського суспільства формує нові виклики реалізації соціальної політики держави, в тому числі щодо соціального захисту осіб, які здійснюють переміщення. У зв'язку з цим необхідно розуміти специфіку соціального захисту мобільних громадян.

Соціальний захист мобільного населення слід розглядати як систему відносин з управління соціальними ризиками та забезпечення прав і свобод активно-мобільних осіб з певним правовим статусом, а також членів їх ближчого соціального оточення незалежно від місця перебування. Суб'єктивна оцінка рівня соціального захисту визначає захищеність мобільних громадян (рис. 1).

Базовою умовою можливості соціального захисту мобільної особи є її правовий статус. Якщо він набуває легальних форм, то це значно полегшує можливості соціального захисту активно-мобільних осіб та членів їх ближчого соціального оточення. Саме розвинена система соціального захисту мобільних громадян,

особливо мігрантів, є основним дестимулятором нелегальних форм просторових переміщень, що порушують міграційний режим.

Для мобільного українського суспільства актуально трансформувати у правову площину стратегічні пріоритети покращення соціального захисту громадян незалежно від місця перебування, доповнюючи положення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. У зв'язку з цим наукове обґрунтування стратегічних імперативів соціального захисту мобільних громадян України є дуже потрібним.

Поняття «імператив» походить від латинського слова «imperatives» – владний, наказовий, що в перекладі означає: веління, обов'язкова вимога, наказ, закон; призначення імперативу полягає у визначенні домінуючого наукового напрямку в конкретних історичних умовах соціокультурного простору [7, с. 169].

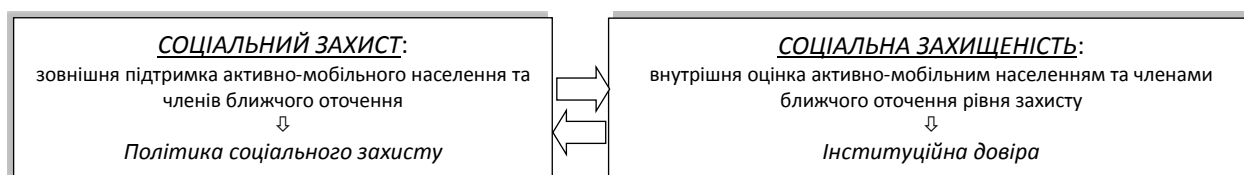

Рисунок 1 – Зміст соціального захисту і захищеності мобільного населення

Джерело: авторська розробка

Термін стратегічного імперативу часто використовується в дослідженнях з різних питань стратегічного менеджменту. Автори розуміють його як: ініціативи або ключовий проект, які є засобами досягнення стратегічних цілей підприємства; план дій, програма, яка є суттєвою для досягнення ідентифікації підприємства; пріоритети та об'єкти вдосконалення, які наближають підприємство до його візії; ключова ціль бізнесу, яка при її досягненні створює значну конкурентну перевагу [8, с. 109; 9, с. 126; 10].

Стратегічні імперативи соціального захисту мобільних громадян – це визначальні, довгострокові орієнтири його забезпечення, які закладають правові, соціально-економічні, соціокультурні передумови реалізації політики людського розвитку в умовах високомобільного суспільства, тобто обов'язковою умовою визначення стратегічних імперативів соціального захисту є їх спрямованість на забезпечення людського розвитку як на індивідуальному рівні, так і на рівні держави (економіки і суспільства).

Забезпечення людського розвитку має відобразитись у наслідках капіталізації людського потенціалу за всіма складовими – фізіологічною, психологічною, інтелектуальною, освітньо-

кваліфікаційною, соціальною і культурною. Дієвість стратегічних імперативів підтверджує захищеність мобільних громадян, яка виражає їх внутрішню оцінку і членів їх ближчого оточення рівня захисту та детермінує інституційну довіру до державних владних і представницьких структур (рис. 2).

Стратегічні імперативи соціального захисту мобільних громадян є універсальними для різних вимірів реалізації просторової мобільності:

– внутрішнього – в першу чергу для внутрішньо переміщених осіб та осіб, які здійснюють переміщення з метою працевлаштування, навчання та через інші цілі;

– зовнішнього: за в'їзними й виїзними потоками.

Для України проблемним виміром соціального захисту мобільного населення є зовнішній виїзний. Як правило, країни походження мігрантів мають в арсеналі їх соціального захисту три основні інструменти – укладення міжнародних угод про соціальне та пенсійне забезпечення з країнами працевлаштування своїх громадян, залучення мігрантів до національних систем соціального страхування, створення механізмів спеціального страхування мігрантів [11, с. 205].

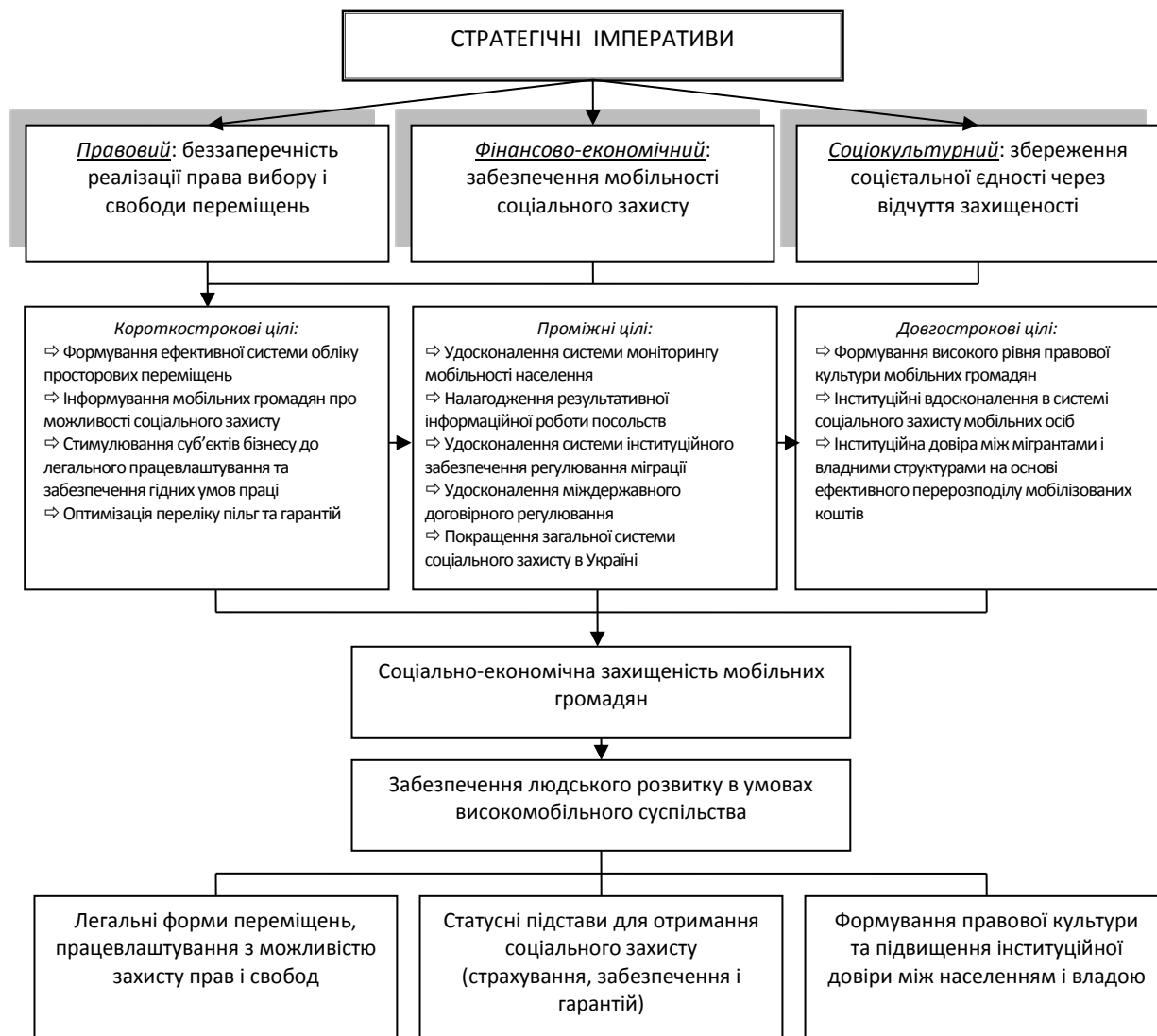

Рисунок 2 – Стратегічні імперативи соціального захисту мобільних громадян України

Джерело: авторська розробка

Важливою умовою соціального захисту трудових мігрантів є працевлаштування за дозволом та з укладенням контракту. Як пише Н. Філіпова, після влаштування на роботу різниця у правовому статусі громадян та іноземців майже не помічається; іноземці, які отримали дозволи, користуються такими ж обов'язками, як і громадяни приймаючої країни [12, с. 380]. Важливим моментом також є те, що правовий захист за кордоном може бути забезпечений тільки в межах законодавства країни перебування [12, с. 381]. Тобто має місце переважання правових підстав соціального захисту приймаючого суспільства.

Забезпечення захисту мігрантів за кордоном, зокрема трудових, вимагає дотримання їх рівності з

громадянами держави місця праці; згідно з Міжнародною конвенцією про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей – це рівність щодо [13]: доступу до навчальних закладів і послуг відповідно до умов прийому та іншими правилами, що діють відносно відповідних закладів і послуг; доступу до служб професійної орієнтації та працевлаштування; доступу до закладів та установ професійної підготовки і перепідготовки; забезпечення житлом, в тому числі житлом, наданим за програмами соціального забезпечення, і захисту від експлуатації через орендну плату за житло; доступу до соціального і медичного обслуговування за умови дотримання вимог, що пред'являються щодо участі у відповідних програмах;

доступу в кооперативи і самоврядні підприємства, що не передбачає зміни статусу мігранта, і за умови дотримання норм і правил відповідних кооперативів і підприємств; доступу до культурного життя та участі в ньому.

Сформовані міжнародні правові засади соціального захисту мобільного населення наразі не мають належного впровадження в українському суспільстві. Як свідчать результати вибіркового

обстежень українських трудових мігрантів за кордоном, значна їх частина позбавлена доступу до різних пільг системи соціального захисту. Умовами трудового договору більшість трудових мігрантів отримує право на щотижневий вихідний день (мова не йде навіть про два вихідні дні). За період 2015-2017 років лише 22,2 % трудових мігрантів мали право на соціальне страхування, 21,3 % – медичне страхування, 13,2 % – на щорічну оплачувану відпустку (рис. 3).

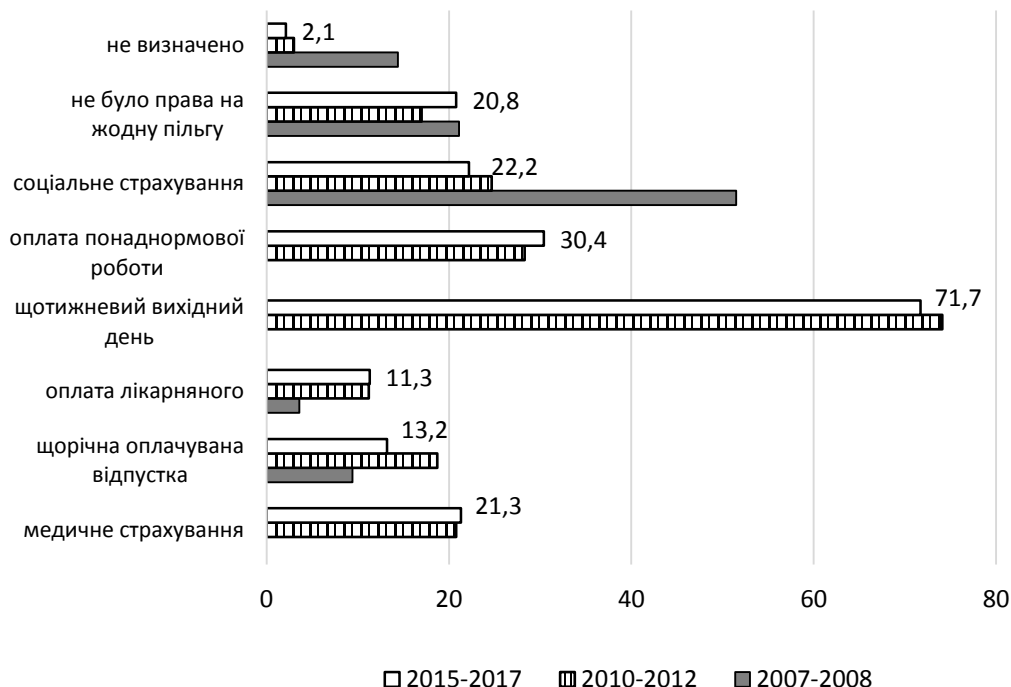

Рисунок 3 – Доступ до пільг соціального захисту, передбачених у договорах трудових мігрантів з України за кордоном, 2007-2017 роки, %

Джерело: [14; 15; 16]

Якщо аналізувати особливості соціального захисту українських трудових мігрантів у різних країнах, то вони суттєво різняться. Для прикладу, визначення у трудовому договорі пільг соціального страхування за період 2015-2017 рр. здійснено для 58,8 % українських трудових мігрантів у США, Чехії – 57,1 %, Португалії – 56,9 %, а вже в Польщі – 21,1 %, Італії – 16,3 %, Росії – лише 12,2 %.

Покращення соціального захисту українців за кордоном з орієнтиром на стратегічні імперативи можливе при своєчасних та результативних нормативно-правових та інституційних удосконаленнях. Основою їх обґрунтування може бути досвід інших країн, які розвиваються в умовах високомобільного суспільства. Однією з таких країн є Філіппіни, близько 25 % населення якої працює за кордоном. Такий досвід описує знаний в Україні міграціолог О. Малиновська [11, с. 202-203]. Вважаємо,

що описана на рис. 4 модель є цілком прийнятна для України та корелює з короткостроковими, проміжними і довгостроковими цілями покращення соціального захисту мобільного населення.

Поширення такої системи буде сприяти популяризації ліцензованих суб'єктів, що надають послуги працевлаштування за кордоном. У 2015 році лише близько 77 тис. громадян України звертались до таких суб'єктів [17]. Це дуже низький рівень офіційного сегмента ринку працевлаштування за кордоном.

Також досвід Філіппін підтверджує необхідність функціонування окремих структур, уповноважених у сфері соціального захисту мобільних громадян. Одна такі зміни можливі лише після підвищення інституційної довіри з боку населення до владних структур, підвищення ефективності функціонування Державної міграційної служби України та профільних органів у сфері соціального захисту.

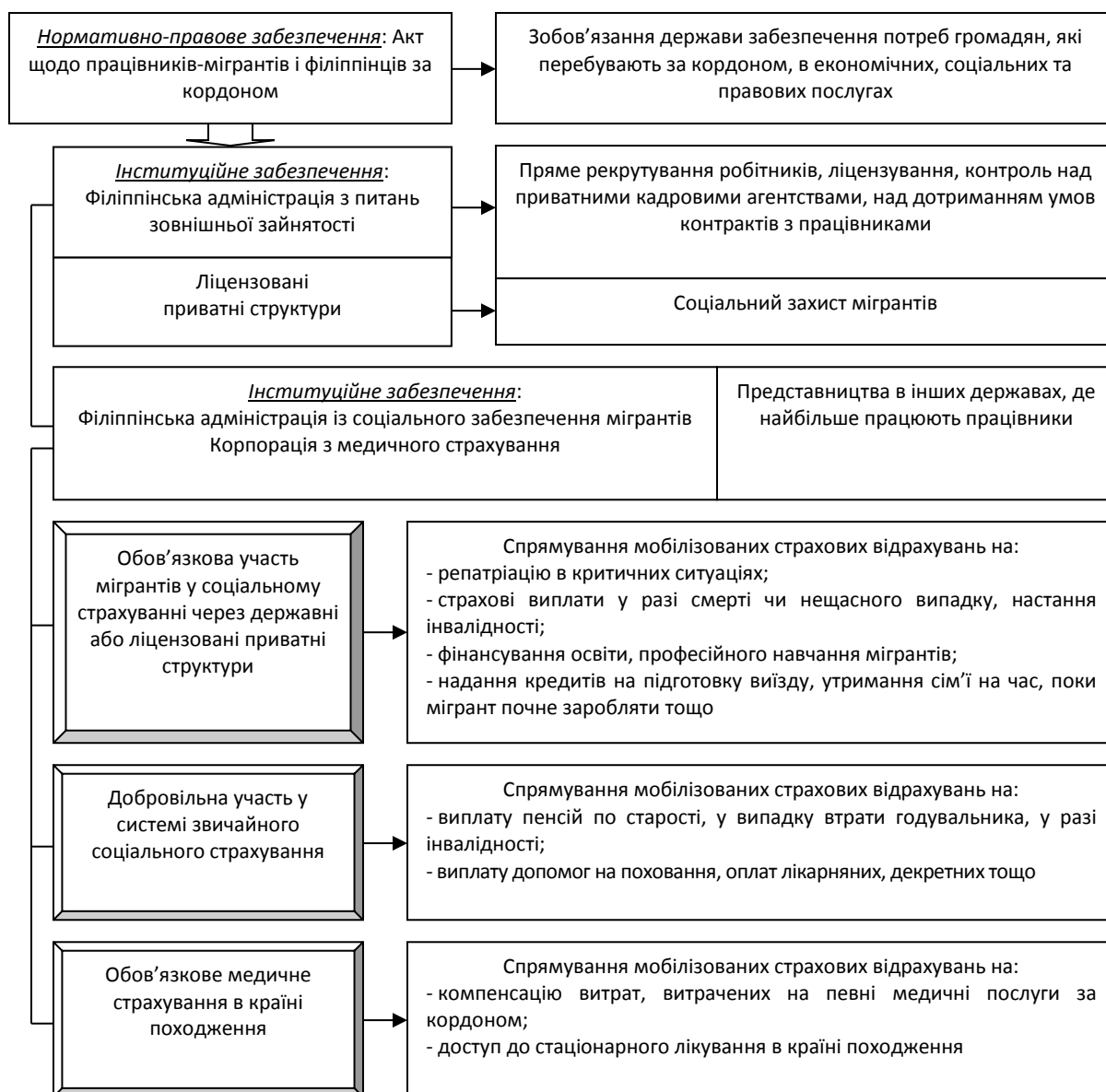

Рисунок 4 – Система соціального захисту громадян Філіппін за кордоном як актуальний досвід для України

Джерело: [11, с. 202-203]

Поширення такої системи буде сприяти популяризації ліцензованих суб'єктів, що надають послуги працевлаштування за кордоном. У 2015 році лише близько 77 тис. громадян України звертались до таких суб'єктів [17]. Це дуже низький рівень офіційного сегмента ринку працевлаштування за кордоном.

Також досвід Філіппін підтверджує необхідність функціонування окремих структур, уповноважених у сфері соціального захисту мобільних громадян. Одна такі зміни можливі лише після підвищення інституційної довіри з боку населення до владних структур, підвищення ефективності функціонування Державної міграційної служби України та профільних органів у сфері соціального захисту.

Впровадження обов'язкової участі мобільних осіб у соціальному страхуванні через державні або ліцензовані приватні структури потребує формування офіційного сегмента ринку міграційних послуг, який для України наразі набуває тінювих ознак.

У випадку поступового розв'язання проблем у сфері регулювання міграції (облік, моніторинг, інституційні вдосконалення) високі мобільні ознаки українського суспільства можна трансформувати виключно в позитивну наслідковість для забезпечення людського розвитку.

Висновки. Отже, особи, які відзначаються високими мобільними ознаками, формують усе більшу групу в структурі сучасного українського суспільства. Вони реалізують чи планують реалізувати високий

рівень своєї просторової мобільності (бажання, готовність і можливості) зі зміною місця свого перебування. Високу мобільність суспільства не слід ігнорувати. Така ситуація зумовлює необхідність удосконалення соціальної політики, спрямованої на забезпечення позитивної наслідковості просторових переміщень. Основним індикатором цьому має бути людський розвиток з відображенням на капіталізації людського потенціалу.

Обґрунтуванням нових підходів соціальної політики щодо мобільних осіб, зокрема їх соціального захисту, мають бути стратегічні імперативи як довгострокові орієнтири його забезпечення, що закладають правові, соціально-економічні, соціокультурні передумови реалізації політики людського розвитку в умовах високомобільного суспільства. Такими імперативами для українського суспільства є беззаперечність реалізації права вибору і свободи переміщень (правовий імператив), забезпечення мобільності соціального захисту (фінансово-

економічний імператив) та збереження соціальної єдності через відчуття захищеності (соціокультурний імператив). Відповідно до стратегічних імперативів виділяються короткострокові, проміжні й довгострокові цілі покращення соціального захисту мобільного населення.

З огляду на численні недоліки соціального захисту мобільних громадян України за кордоном актуально вивчати досвід інших високомобільних суспільств. Прийнятним є досвід Філіппін, який передбачає конкретні нормативно-правові та інституційні удосконалення. Їх здійснення підсилює соціальні імперативи соціального захисту та сприяє позитивній наслідковості просторових переміщень населення щодо людського розвитку.

У подальших дослідженнях буде проаналізовано вплив високого рівня мобільності населення на сферу соціального захисту в Україні, зокрема в частині зниження ресурсних можливостей наповнення Пенсійного фонду.

Література:

1. Про зовнішню трудову міграцію : закон України від 5.11.2015 р. № 761-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/761-19>
2. Global compact for safe, orderly and regular migration / The United Nations, 11 July 2018 [Online], retrieved from : <https://www.un.org/pga/72/wp-content/uploads/sites/51/2018/07/migration.pdf>
3. Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні / Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. – К., 2016. – 116 с.
4. Міграція в Україні: факти і цифри / Упорядник О. Малиновська ; Представництво МОМ в Україні. – К., 2016. – 32 с.
5. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, 2017 / GfK Ukraine на замовлення Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.pdf
6. Статистична інформація : Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Шкода Т. Н. Парадигма стратегічного управління людським капіталом підприємства: категорійний апарат / Т. Н. Шкода // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2014. – № 2. – С. 167–173.
8. Aaker D. A. Spanning Silos: The New CMO Imperative / D. A. Aaker. – Harvard Business School Press, 2008. – 204 p.
9. Belgard W. Shaping the Future: A Dynamic Process for Creating and Achieving Your Company's Strategic Vision / William P. Belgard, Steven R. Rayner ; 1st edition. – Amacom, 2004. – 256 p.
10. Ільченко І. Ю. Обґрунтування стратегічних імперативів підприємств [Електронний ресурс] / І. Ю. Ільченко // Ефективна економіка. – 2010. – № 5. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2...
11. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2018. – 472 с.
12. Філіпова Н. В. Соціальний захист трудових мігрантів у країнах ЄС та в Україні / Н. В. Філіпова // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – № 1(43). – С. 378–385.
13. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей : ООН, Міжнародний документ від 18.12.1990 року : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_203
14. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт, МОП, 2013. – 98 с.
15. Зовнішня трудова міграція населення України. Перше загальнонаціональне вибіркоче обстеження населення з питань трудової міграції / Український центр соціальних реформ, Державний комітет статистики України. – К., 2009. – 120 с.
16. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К., 2017. – 36 с.
17. Міграційний профіль України за 2016 рік / Державна міграційна служба України. – Київ, 2017. – 98 с.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “About external labor migration”, retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/761-19> (Accessed 15 October 2018).
2. The United Nations (2018), “Global compact for safe, orderly and regular migration”, retrieved from: <https://www.un.org/pga/72/wp-content/uploads/sites/51/2018/07/migration.pdf> (Accessed 15 October 2018).
3. *Mihratsiia yak chynnyk rozvytku v Ukraini. Doslidzhennia finansovykh nadkhodzen, poviazanykh z mihratsiieiu, ta yikhnoho vplyvu na rozvytok v Ukraini* [Migration as a factor in development in Ukraine. Investigation of financial incomes related to migration, and their impact on development in Ukraine], *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii*, Predstavnytstvo v Ukraini, Kyiv, Ukraine.
4. Malynovska, O. (2016). *Mihratsiia v Ukraini: fakty i tsyfry* [Migration in Ukraine: Facts and Figures], Predstavnytstvo MOM v Ukraini, Kyiv, Ukraine.
5. GfK Ukraine (2017). *Doslidzhennia z pytan mihratsii ta torhivli liudmy v Ukraini* [Research on migration and trafficking in human beings in Ukraine], available at: http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.pdf (Accessed 15 October 2018).
6. State Statistics Service of Ukraine, retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 October 2018).
7. Shkoda, T. N. (2014). *Paradyhma stratehichnoho upravlinnia liudskym kapitalom pidpriemstva: katehoriinyi aparat* [Paradigm of strategic management of human capital of the enterprise: categorical apparatus], *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, vol. 2, pp. 167–173.
8. Aaker, D. A. (2008). “Spanning Silos: The New CMO Imperative”, Harvard Business School Press, 204 p.
9. Belgard, W. (2004). “Shaping the Future: A Dynamic Process for Creating and Achieving Your Company’s Strategic Vision”, Amacom, 256 p.
10. Ilchenko, I. Yu. (2010). “Justification of Strategic Imperatives of Enterprises”, *Efektivna ekonomika*, vol. 5, available at: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2... (Accessed 15 October 2018).
11. Malynovska, O. A. (2018). *Mihratsiina polityka: hlobalnyi kontekst ta ukraïnski realii* [Migration Policy: Global Context and Ukrainian Realities], Kyiv, NISD, 472 p.
12. Filipova, N. V. (2013). “Social protection of labor migrants in EU countries and in Ukraine”, *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, vol. 1(43), pp. 378–385.
13. United Nations (1990). “International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families”, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_203 (Accessed 10 October 2018).
14. *Zvit shchodo metodolohii, orhanizatsii provedennia ta rezultativ modulnoho vybirkovoho obstezhennia z pytan trudovoi mihratsii v Ukraini* [Report on methodology, organization and results of a modular sample survey on labor migration in Ukraine], *Mizhnarodna orhanizatsiia pratsi, Hrupa tekhnichnoi pidtrymky z pytan hidnoi pratsi ta Biuro MOP dlia krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy*, 2013, 98 p.
15. *Zovnishnia trudova mihratsiia naseleennia Ukrainy. Pershe zahalnonatsionalne vybirkove obstezhennia naseleennia z pytan trudovoi mihratsii* [External labor migration of the population of Ukraine. The first national sample survey on labor migration issues], *Ukrainskyi tsentr sotsialnykh reform, Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy*, Kyiv, 2009, 120 p.
16. *Zovnishnia trudova mihratsiia naseleennia (za rezultatamy modulnoho vybirkovoho obstezhennia)* [External labor migration of the population (based on the results of the modular sample survey)], *Statystychnyi biuleten, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*, Kyiv, 2017, 36 p.
17. *Mihratsiinyi profil Ukrainy za 2016 rik* [Migration Profile of Ukraine for 2016], *Derzhavna mihratsiina sluzhba Ukrainy*, Kyiv, 2017, 98 p.

